

**Strategia UE w sprawie zwalczania antysemityzmu i wspierania życia żydowskiego –
rekomendacje dla polskich władz i instytucji publicznych**

Warszawa, 14 stycznia 2022 r.

1. Strategia i konkretne działania władz RP zmierzające do przeciwdziałania antysemityzmowi powinny uwzględniać standardy Europejskiej Komisji przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI) oraz Komitetu ONZ do spraw Likwidacji Dyskryminacji Rasowej (CERD). Należy w szczególności zwrócić uwagę na zrewidowane Zalecenie ECRI nr 9 dotyczące polityki w sprawie zapobiegania i zwalczania antysemityzmu (przyjęte 1.07.2021 r.). Istotne są również zobowiązania w zakresie zwalczania antysemityzmu wynikające dla Polski z Konwencji o likwidacji dyskryminacji rasowej z 1966 r. Podkreślamy konieczność realizacji zaleceń CERD, sformułowanych w 2019 r., po rozpatrzeniu przedstawionego przez Polskę sprawozdania z wykonywania postanowień ww. Konwencji. Kwestia działań podejmowanych w Polsce w celu zapobiegania i zwalczania antysemityzmu powinna zostać uwzględniona w kolejnych sprawozdaniach składanych przez rząd RP do Komitetów ECRI i CERD. Działania te powinny obejmować m.in.:

- zintensyfikowanie kampanii publicznych, w tym w Internecie, służących zwalczaniu mowy nienawiści, podżegania do nienawiści i przestępstw nią motywowanych oraz podnoszenie świadomości społecznej na temat dostępu do pomocy prawnej i środków prawnych, a także zapewnienie skutecznego śledztwa, ścigania i karania sprawców, co będzie stanowić skuteczną zachętę dla obywateli do zgłaszania przypadków mowy nienawiści i przestępstw motywowanych nienawiścią;

- publiczne potępienie i dystansowanie się od mowy nienawiści ze strony osób publicznych, w tym polityków i dziennikarzy, oraz wysyłanie jednoznacznego sygnału do dziennikarzy i nadawców, że ciąży na nich odpowiedzialność związana z unikaniem posługiwania się mową nienawiści i stereotypami w kontekście mniejszości, a także z podejmowaniem działań przeciwko właścicielom stron internetowych promującym nienawiść rasową;

- znowelizowanie art. 53 § 2 Kodeksu karnego w kierunku uznania motywacji rasistowskiej przy popełnianiu przestępstwa za okoliczność obciążającą.

2. Przepisy prawa polskiego, w tym prawa karnego, zasadniczo we właściwy sposób realizują standard prawnej reakcji wobec publicznych przejawów antysemityzmu. Widoczny deficyt realizacji właściwego standardu stanowi jednak brak implementacji do polskiego porządku prawnego Protokołu nr 12 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, ustanawiającego ogólny zakaz dyskryminacji. Jednocześnie najbardziej problematycznym obszarem pozostaje kwestia skutecznej implementacji już obowiązujących przepisów prawa, a co za tym idzie, efektywności stosowania prawa jako jednego z instrumentów przeciwdziałania antysemityzmowi. Kluczową rekomendacją w tym zakresie, adresowaną w szczególności do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Ministerstwa Sprawiedliwości, jest też organizacja profesjonalnych, cyklicznych szkoleń i innych form edukacji zawodowej

dla pracowników Policji, Prokuratury, włącznie z wyższymi szkołami Policji i Wyższą Szkołą Sądownictwa i Prokuratury, jak również dla sędziów oraz adwokatów. Szkolenia takie obejmować powinny przekazywanie wiedzy nie tylko na temat obowiązującego prawa (polskiego i międzynarodowego), lecz także jego wykładni. Ponadto, w związku z informacją zawartą w oświadczeniu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (<https://www.gov.pl/web/kultura/oswiadczenie-w-sprawie-definicji-ihra>) o stosowaniu *Roboczej definicji antysemityzmu* przyjętej przez Międzynarodowy Sojusz na rzecz Upamiętnienia Holokaustu (International Holocaust Remembrance Alliance – IHRA), którego Polska jest członkiem, istotne jest zapoznanie pracowników wymienionych powyżej instytucji, w tym bezpośrednio stosujących przepisy prawa, z treścią samej Definicji oraz jej praktycznymi implikacjami. Działania te przyczyniać się będą do bardziej adekwatnej odpowiedzi tych instytucji na problem antysemityzmu, w tym do zmniejszenia zjawiska niezgłaszania zdarzeń o charakterze antysemitycznym przez osoby pokrzywdzone. Aby osiągnąć ten efekt, konieczne wydaje się jednak również dokonanie audytu sposobów gromadzenia, przetwarzania, udostępniania i analizy danych dotyczących antysemitycznych przestępstw z nienawiści i antysemitycznej mowy nienawiści (m.in. potrzeba gromadzenia zdezagregowanych danych). W tym zakresie rekomendowany jest także powrót do dobrej praktyki publikowania aktualnych raportów dotyczących statystyk w zakresie przestępstw z nienawiści na stronie internetowej Prokuratury Krajowej.

3. Jednym z najpoważniejszych zagrożeń w kontekście obecnych form i natężenia antysemityzmu występującego w państwach unijnych jest zjawisko negowania zbrodni Holokaustu oraz zniekształcania prawdy historycznej o zagładzie Żydów, obserwowane zwłaszcza w przestrzeni internetowej. Dlatego też rekomendujemy wzmocnienie przez władze polskie wysiłków na rzecz jak najszerszej edukacji dotyczącej nie tylko samego Holokaustu, lecz również zagrożeń wynikających z jego deprecjonowania oraz zakłamywania prawdy historycznej, m.in. poprzez tzw. kłamstwo oświęcimskie. Edukacja ta obejmować powinna nie tylko programy nauczania szkolnego, lecz również te dotyczące edukacji w ramach szkolnictwa wyższego oraz kształcenia zawodowego, w tym przedstawiciele zawodów prawniczych. Szczególny nacisk kładziemy na potrzebę wzmocnienia ochrony wolności badań naukowych prowadzonych w obszarze historii II wojny światowej, historii Holokaustu oraz innych popełnionych wówczas zbrodni. Konieczne są w tym aspekcie nie tylko działania deklaratywne, ale przede wszystkim faktyczne respektowanie wolności wypowiedzi i wolności badań naukowych, monitorowanie przypadków pociągania do odpowiedzialności prawnej lub stosowania szykan wobec badaczy Holokaustu oraz wspieranie i finansowanie niezależnych badań nad Zagładą.
4. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji winno ustanowić zasady ścisłej komunikacji z gminami wyznaniowymi żydowskimi, instytucjami życia żydowskiego oraz organizacjami pozarządowymi monitorującymi zachowania ksenofobiczne, celem umożliwienia bardziej skutecznego raportowania i ograniczenia zjawiska niedoszacowania aktów antysemitycznych. Sprawne raportowanie wymaga także lepszej wymiany informacji i korzystania ze współdzielonych baz danych przez kompetentne instytucje wymiaru sprawiedliwości. Rekomendujemy również wykonanie przez Ministerstwo przeglądu systemów i infrastruktury bezpieczeństwa, w jakie wyposażone są żydowskie miejsca kultu, takie jak synagogi, domy modlitwy, cmentarze, mykwy oraz instytucje promujące kulturę żydowską. Aby zapewnić

odpowiedni poziom bezpieczeństwa ww. obiektom, Ministerstwo powinno utworzyć fundusz, który byłby źródłem finansowania inwestycji uznanych przez Ministerstwo oraz zainteresowane instytucje żydowskie za potrzebne.

5. Za niezwykle istotne uznajemy działania i procesy legislacyjne, które wzmacniają współpracę między władzami centralnymi i organami samorządu terytorialnego. Wiele samorządów już wykonuje zadania sprzyjające promowaniu dialogu międzykulturowego i rugowaniu różnych form dyskryminacji mniejszości. Wszelkie tego rodzaju działania winny być wspierane, finansowo i organizacyjnie, przez rząd oraz podległych mu wojewodów.

Współpraca urzędów miasta czy gminy z innymi organami państwa będzie ze wszech miar pożądana w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa siedzibom organizacji żydowskich oraz eliminowania mowy i znaków nienawiści z przestrzeni publicznej. Kompetencje Policji oraz Straży miejskiej powinny umożliwiać obligowanie właścicieli nieruchomości do niezwłocznego usuwania treści antysemitycznych ze ścian budynków, których są posiadaczami.

6. Stosowanie *Roboczej definicji antysemityzmu* winno być zalecane przez Ministerstwo Edukacji i Nauki. Jako praktyczne narzędzie w procesie kształcenia młodych ludzi, definicja ta powinna być stosowana przez szkoły, kuratoria oświaty i Ośrodek Rozwoju Edukacji, a także uwzględniana przy redagowaniu podręczników podlegających zatwierdzeniu przez Ministerstwo.

Organizacje pozarządowe, do których statutowej działalności należy edukacja dzieci i młodzieży, w szczególności w zakresie promowania postaw szacunku i otwartości wobec innych, powinny mieć zagwarantowany dostęp do szkół, aby móc – w porozumieniu i za zgodą dyrektorów – oferować programy i zajęcia polegające m.in. na edukowaniu o przyczynach, przejawach i przeciwdziałaniu antysemityzmowi.

Apelujemy także do wszystkich szkół wyższych w Polsce oraz do Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich o przyjęcie *Roboczej definicji antysemityzmu* i rozpowszechnianie jej wśród kadry profesorskiej i studentów. W kompetencjach pełnomocników Rektora ds. równego traktowania powinno znaleźć się zadanie monitorowania, czy definicja znajduje zastosowanie w życiu uczelni. Optymalne wydaje się zaangażowanie w te wysiłki także samorządu studenckiego.

7. Władze polskie powinny adekwatnie i sprawnie reagować na przejawy głoszenia antysemityzmu w przestrzeni internetowej oraz w mediach. Przejawy propagowania w sieci nienawiści motywowanej różnicami na tle narodowościowym, etnicznym lub wyznaniowym powinny być usuwane z przestrzeni publicznej i ścigane z urzędu zgodnie z art. 256 i 257 kk. Obecnie, niestety, działania takie pozostają w dużej mierze bezkarne. Kompetentne władze powinny zachęcać platformy internetowe (media społecznościowe i platformy sprzedaży online) do szybkiej reakcji i eliminowania treści antysemitycznych i rasistowskich. W ostatnim okresie antysemityczne teorie spiskowe często współwystępują z treściami antyszczepionkowymi i negowaniem pandemii, co stanowi o ich szczególnej szkodliwości społecznej i wymaga pilnej reakcji ze strony platform internetowych i instytucji, w których kompetencji leży egzekwowanie zasad publikowania treści w przestrzeni publicznej.

8. Władze polskie, w szczególności Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz instytucje mu podległe, powinny natychmiast zaprzestać finansowania organizacji radykalnie nacjonalistycznych, które obecnie lub w przeszłości rozpowszechniały treści antysemickie. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, Rada Mediów Narodowych, Rada Etyki Mediów i inne instytucje odpowiedzialne za demokratyczny ład medialny powinny jednoznacznie reagować i potępiać przejawy antysemickiej propagandy i stereotypów w mass-mediach, zwłaszcza w mediach publicznych, finansowanych przez polskiego podatnika. W ostatnich latach podobne przypadki występowały nadzwyczaj często i pozostawały bez adekwatnej reakcji ww. instytucji.
9. Liczne badania wykazują znaczną skalę niewiedzy dotyczącej historii Holokaustu. Stąd potrzeba poszerzonych działań edukacyjnych w tym zakresie. W propozycji nowej podstawy programowej nauczania przedmiotów Historia oraz Historia i Teraźniejszość znalazła się część poświęcona zbrodni Holokaustu. Wśród przykładów dotyczących postaw społeczeństwa polskiego wymieniono jednak wyłącznie postawy heroiczne (Sprawiedliwi, „Żegota”, misja Jana Karskiego). Przedmiotem nauczania powinno być jednak całe spektrum postaw, także zachowań biernych i kolaboracyjnych – zgodnie z wytycznymi podręcznika „Jak uczyć o Holokauście” opublikowanego przez Ośrodek Rozwoju Edukacji.
Rekomendujemy wprowadzenie do podstawy programowej przedmiotów Historia oraz Historia i Teraźniejszość *Dnia pamięci o Holokauście i przeciwdziałaniu zbrodniom przeciwko ludzkości* (19 kwietnia), który przez lata był obecny w wielu szkołach - zgodnie z zaleceniami MEN z 2005 r. Wśród rekomendowanych do odwiedzenia miejsc pamięci winny znaleźć się także miejsca związane z historią polskich Żydów (np. Muzeum Polin, Żydowski Instytut Historyczny). Rekomendujemy również włączenie do edukacji poznawania historii lokalnych społeczności żydowskich oraz ich losu w czasie Zagłady, w sposób analogiczny, jak jest to rekomendowane w odniesieniu do historii podziemia antykomunistycznego. W końcu, rekomendujemy włączenie do podstawy programowej przedmiotów Historia oraz Historia i Teraźniejszość edukacji o doświadczeniach antysemityzmu w Polsce (pogromy, zajścia antyżydowskie, wątki antysemickie w myśli obozu narodowodemokratycznego, dyskryminacja Żydów w okresie międzywojennym XX wieku).
10. Sygnatariusze Deklaracji Terezińskiej w sprawie mienia okresu Holokaustu i związanych z tym zagadnień zobowiązali się do troski o sytuację osób ocalałych z Zagłady, prowadzenia edukacji na temat Holokaustu i uregulowania statusu prawnego majątku ofiar Holokaustu. Rekomendujemy wypełnienie zapisów Deklaracji poprzez wykorzystanie środków uzyskanych w ramach przejmowania mienia bezspadkowego do wdrożenia efektywnych działań w zakresie edukacji o Holokauście w polskich szkołach. Jednocześnie w kwestiach związanych z uregulowaniem kwestii mienia spadkowego (m.in. ustawy z 11 sierpnia 2021 nowelizującej Kodeks postępowania administracyjnego) apelujemy o komunikowanie wprowadzonych zmian zgodnie z ich faktycznym charakterem – jako dotyczących wszystkich roszczeń reprivatyzacyjnych, a nie jedynie (bądź głównie) roszczeń ze strony spadkobierców żydowskich i reprezentujących ich organizacji.
11. Rekomendujemy organizację przez Ministerstwo Sportu i Turystyki szkoleń dla kadr instruktorskich i trenerskich, których celem będzie uwrażliwienie na kwestie antysemickich stereotypów, symboli i haseł, które wciąż bywają obecne podczas imprez sportowych. W tym zakresie ważna jest współpraca z Radą do Spraw

Kształcenia i Doskonalenia Kadr Kultury Fizycznej. Rekomendujemy także wszystkim związkom sportowym, w szczególności Polskiemu Związkowi Piłki Nożnej z uwagi na popularność tego sportu, a jednocześnie największą liczbę odnotowywanych incydentów antysemitycznych, podjęcie zdecydowanych działań, zmierzających do eliminowania zachowań antysemitycznych w środowiskach kibiców, m.in. poprzez dodanie odpowiednich zaleceń w podręcznikach licencyjnych PZPN dla klubów Ekstraklasy i niższych lig oraz włączenie do obowiązków klubowych koordynatorów ds. współpracy z kibicami zadania polegającego na edukowaniu środowisk kibiców w zakresie przeciwdziałania antysemityzmowi. Częścią systemu przeciwdziałania antysemityzmowi w piłce nożnej powinni być także delegaci meczowi oraz sędziowie. Dla tych grup należy prowadzić ustawiczne szkolenia na temat konieczności reagowania i zgłaszania kompetentnym władzom incydentów na tle antysemitycznym i rasistowskim, zgodnie ze standardami FIFA i UEFA.

12. W celu zapewnienia implementacji unijnej oraz krajowej strategii, należy powołać Pełnomocnika ds. zwalczania antysemityzmu i wspierania życia żydowskiego. Aby umożliwić Pełnomocnikowi skutecznie działanie, urząd ten winien być niezależny od organów politycznych.

Prof. Michał Balcerzak, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Prof. Michał Bilewicz, Uniwersytet Warszawski, Przewodniczący Rady Programowej Forum Dialogu

Dariusz Dziekanowski, Przewodniczący Klubu Wybitnego Reprezentanta (PZPN)

Dr Aleksandra Gliszczyńska-Grabias, Instytut Nauk Prawnych PAN, kierownik projektu „Ochrona grup wrażliwych w międzynarodowym prawie praw człowieka”, NCN OPUS, 2019/33/B/HS5/01634

Piotr Kwapisiewicz, Prezes Zarządu Żydowskiego Stowarzyszenia Czulent

Prof. Rafał Pankowski, Collegium Civitas, Współzałożyciel Stowarzyszenia „NIGDY WIĘCEJ”

Lesław Piszewski, Przewodniczący Zarządu Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Warszawie

Dr Sebastian Rejak, p.o. Dyrektora, American Jewish Committee Central Europe

Michael Schudrich, Naczelny Rabin RP

Prof. Piotr Trojański, członek polskiej delegacji do Międzynarodowego Sojuszu na rzecz Upamiętnienia Holokaustu